

ІЛЮСТРАЦІЇ

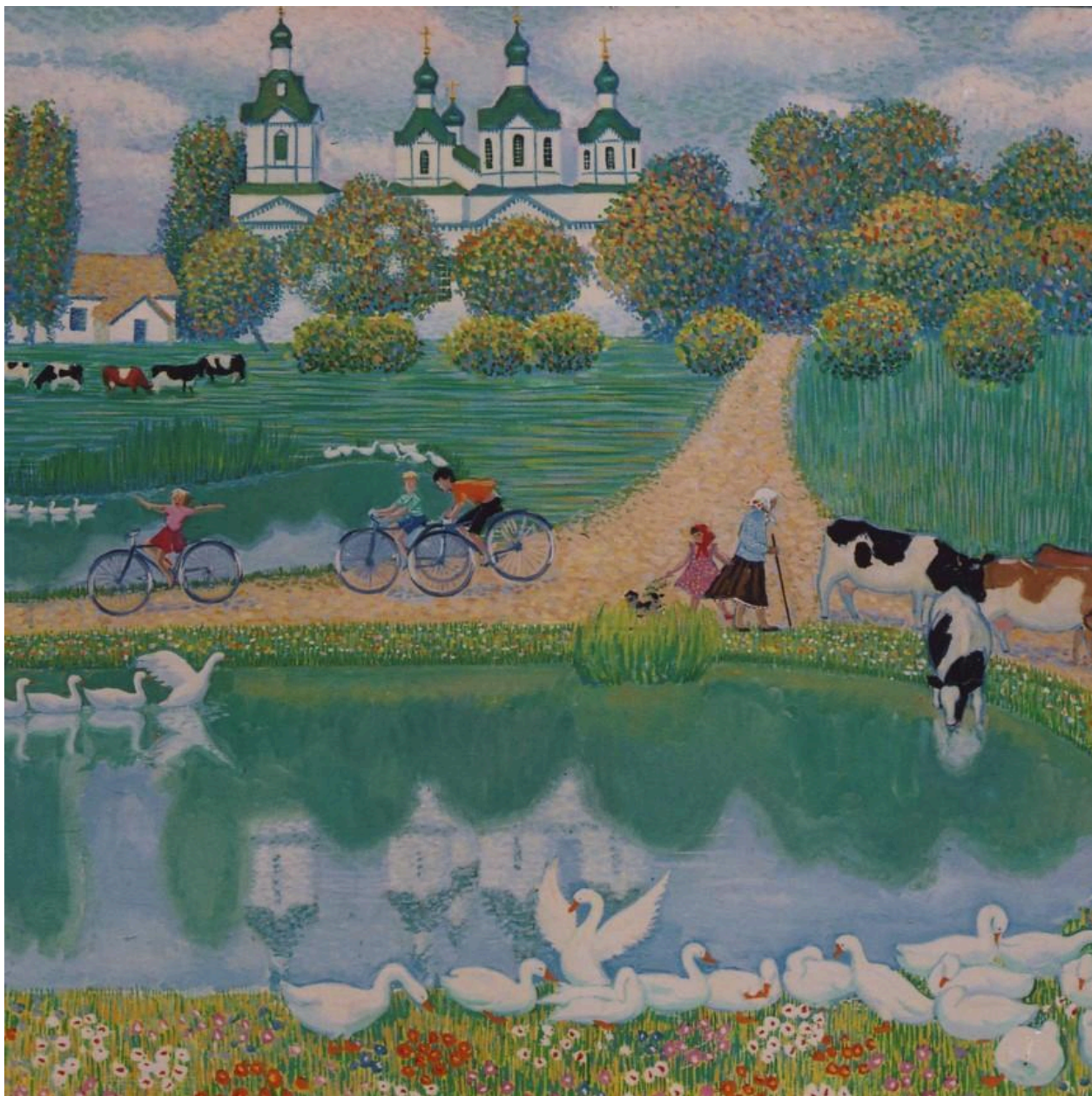
Іл. 2. 1. Марина Соченко з мамою. 80-ті роки. Джерело зображення: особистий архів Марини Соченко.

Іл. 2. 2. Марина Соченко. Автопортрет. 1981. Полотно, олія. Джерело зображення: публікація у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/1CzUWHRxHU/>. Дата звернення: 15.05.2026.

Іл. 2. 3. Марина Соченко. «Весільний коровай». 1989. Мішана техніка. 210 × 245. Джерело зображення: публікація В. Медвідя на сторінці «From Ukraine With Art» у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1KiAQC1W3S/>. Дата звернення: 15.05.2026. Дипломна робота в КДХІ, нині НАОМА.

Іл. 2. 4. Марина Соченко. «Гусячий рай». 1990. Полотно, темпера. 100 × 120.
Джерело зображення: сторінка Марини Соченко в Instagram. URL:
<https://www.instagram.com/marynasochenko/>. Дата звернення: 15.05.2026.

Іл. 2. 5. Марина Соченко. «Знову цвітуть каштани». 1990. Полотно, темпера. 100 × 100. Джерело зображення: сторінка Марини Соченко в Instagram. URL: <https://www.instagram.com/marynasochenko/>. Дата звернення: 15.05.2026.

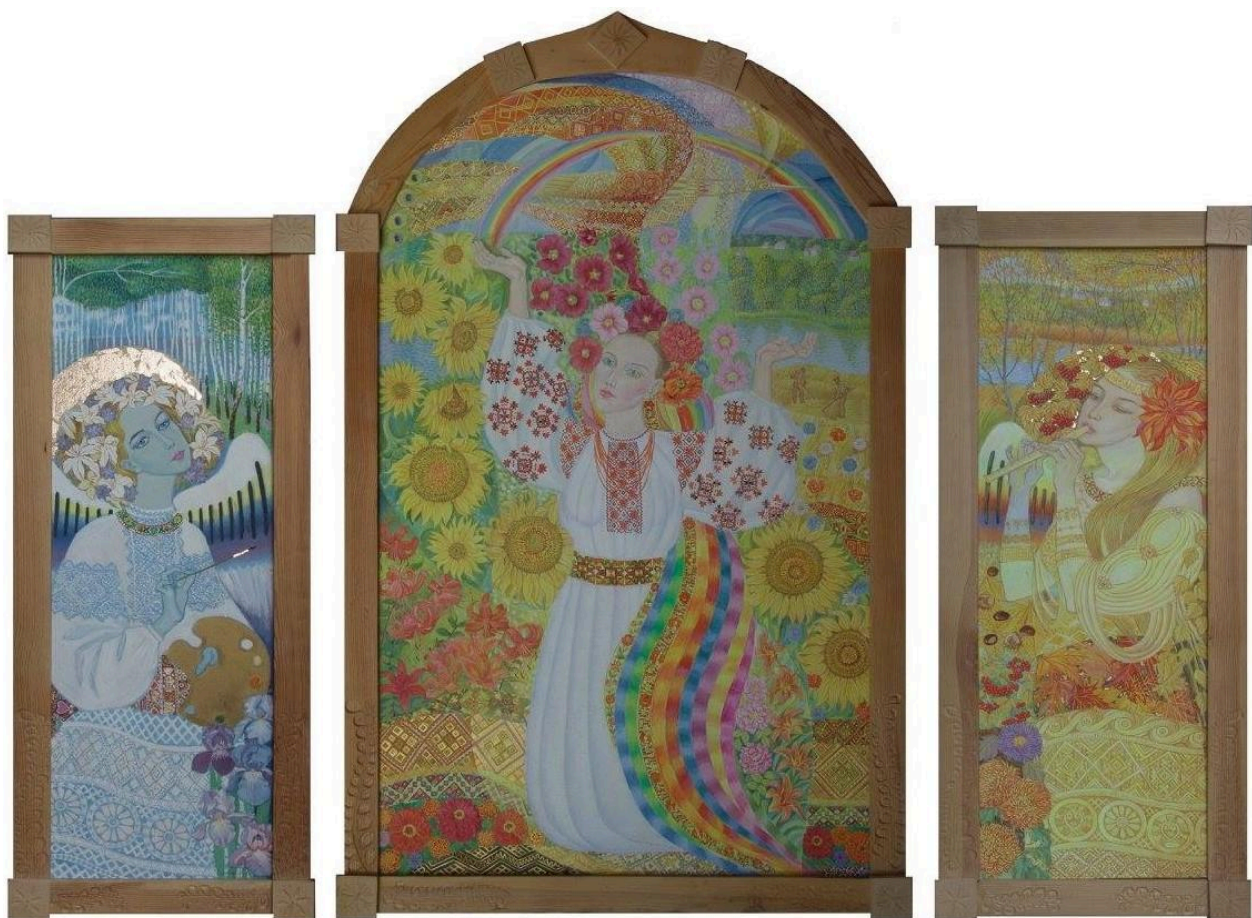
Іл. 2. 6. Марина Соченко. «Бабуся Одарка. Онуки не їдуть». 1992. Полотно, темпера. Джерело зображення: публікація В. Медвідя на сторінці «From Ukraine With Art» у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1KiAQC1W3S/>. Дата звернення: 15.05.2026.

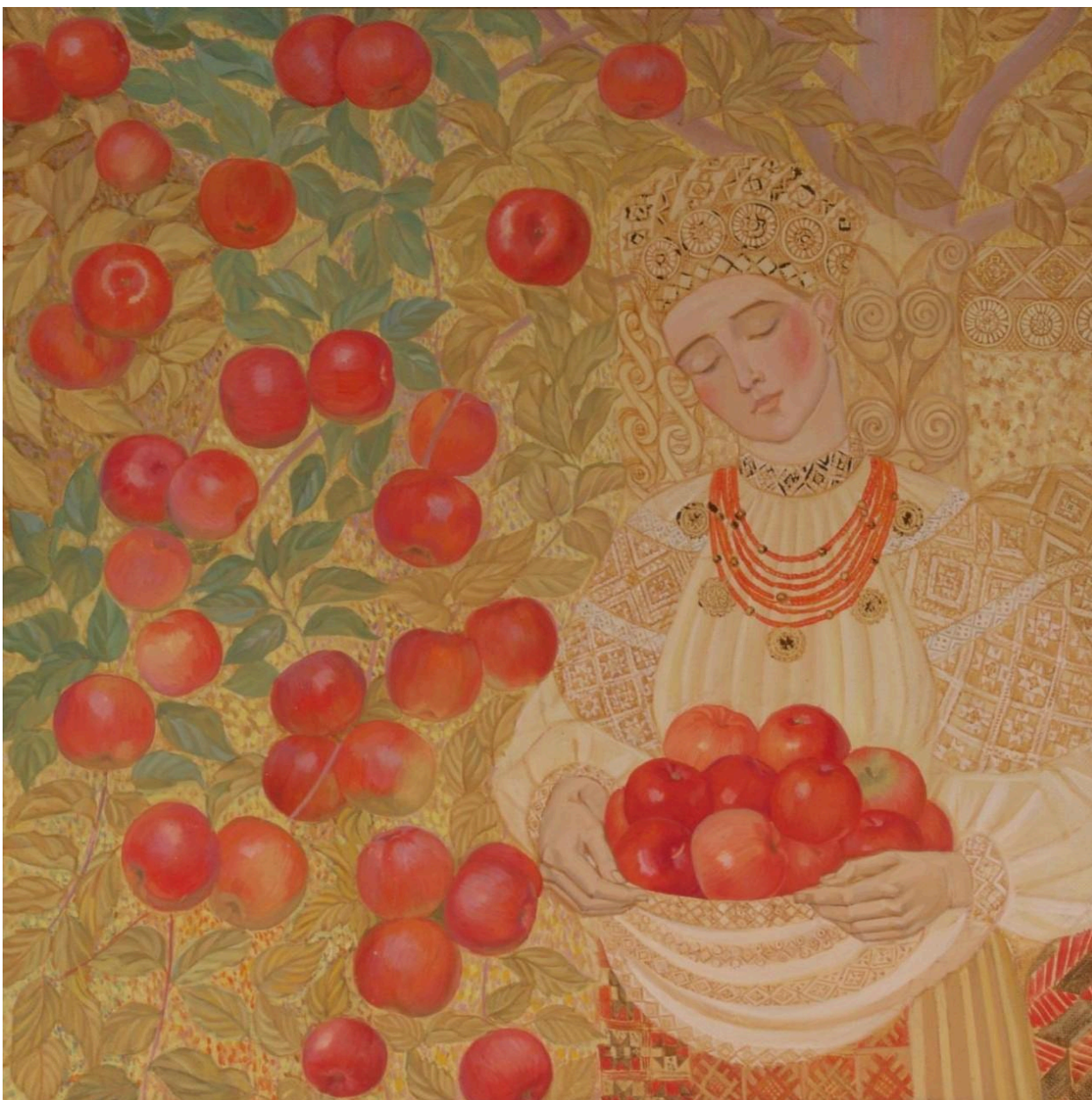
Іл. 2. 7. Марина Соченко. «Стелися, барвінку, низенько». 1992. Картон, темпера. Джерело зображення: фото з виставки в Білоцерківському краєзнавчому музеї. Авторське фото.

Іл. 2. 8. Марина Соченко. Автопортрет. 1994. Папір, пастель. Джерело зображення: публікація у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1CjTR8qjDu/>. Дата звернення: 15.05.2026.

Іл. 2. 9. Марина Соченко. Триптих «Світе ясний, світе тихий». 1998. Полотно, темпера. Джерело зображення: публікація В. Медвідя на сторінці «From Ukraine With Art» у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1KiAQC1W3S/>. Дата звернення: 15.05.2026. Дипломна робота в аспірантурі.

Іл. 2. 10. Марина Соченко. «Осінній подарунок». 2000. Полотно, темпера.
Джерело зображення: особистий архів Марини Соченко.

Іл. 2. 11. Марина Соченко. Автопортрет з сином. 2000. Полотно, темпера. Джерело зображення: публікація В. Медвідя на сторінці «From Ukraine With Art» у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1KiAQC1W3S/>. Дата звернення: 15.05.2026.

Іл. 2. 12. Марина Соченко. Портрет матері художниці. 2002. Полотно, темпера. Джерело зображення: публікація В. Медвідя на сторінці «From Ukraine With Art» у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1KiAQC1W3S/>. Дата звернення: 15.05.2026.

Іл. 2. 13. Марина Соченко. «Любов». 2006. Полотно, темпера. Джерело зображення: публікація В. Медвідя на сторінці «From Ukraine With Art» у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1KiAQC1W3S/>. Дата звернення: 15.05.2026.S/

Іл. 2. 14. Марина Соченко. «Зимовий сон». 2006. Полотно, темпера. 90 × 90.
Джерело зображення: публікація В. Медвідя на сторінці «From Ukraine With Art» у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1KiAQC1W3S/>. Дата звернення: 15.05.2026.

Іл. 2. 15. Марина Соченко. Натюрморт «Дари української землі». 2015. Полотно, олія. Джерело зображення: публікація В. Медвідя на сторінці «From Ukraine With Art» у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1KiAQC1W3S/>. Дата звернення: 15.05.2026.

Іл. 2. 16. Марина Соченко. Портрет баби Олени. 1988. Полотно, олія. Джерело зображення: фото з виставки в Білоцерківському краєзнавчому музеї. Авторське фото.

Іл. 2. 17. Марина Соченко. Автопортрет з синами. 2025. Акрил. 90 × 70.
Джерело зображення: публікація сторінки «Етнографічний хор “Гомін”
Леопольда Ященка» у Facebook від 19.09.2025. URL:
<https://www.facebook.com/share/p/17a3n6Q4kP/>. Дата звернення: 15.05.2026.

Іл. 2. 18. Марина Соченко під час виступу з хором «Гомін» на власній виставці в школі № 129. 2016. Джерело зображення: особистий архів Марини Соченко.

Іл. 2. 19. Марина Соченко під час роботи над картиною «Барикада на Інститутській». 2014. Джерело зображення: сторінка Марини Соченко у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/marynasochenko>. Дата звернення: 15.05.2026.

Іл. 2. 20. Марина Соченко під час поїздки на фронт з групою МПЗ ЗСУ. 2017. Джерело зображення: сторінка Марини Соченко у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/marynasochenko>. Дата звернення: 15.05.2026.

Іл. 2. 21. Марина Соченко з бійцями 28-ї бригади. Джерело зображення: особистий архів Марини Соченко.

Іл. 2. 22. Марина Соченко з бійцями 28-ї бригади. Джерело зображення: особистий архів Марини Соченко.

Іл. 2. 23. Марина Соченко з бійцями 28-ї бригади. Джерело зображення: особистий архів Марини Соченко.

Іл. 2. 24. Марина Соченко з бійцями 28-ї бригади. Джерело зображення: особистий архів Марини Соченко.

Іл. 2. 25. Марина Соченко з бійцями 28-ї бригади. Джерело зображення: особистий архів Марини Соченко.

Іл. 2. 26. Марина Соченко у госпіталі в Часовому Яру. Джерело зображення: особистий архів Марини Соченко.

Іл. 2. 27. Марина Соченко разом із персоналом госпіталю в Часовому Яру під час шикування. Джерело зображення: особистий архів Марини Соченко.

Іл. 2. 28. Марина Соченко у Слов'янську. Джерело зображення: особистий архів Марини Соченко.

Іл. 2. 29. Виставка для військовослужбовців 93-ї окремої механізованої бригади «Холодний Яр» з нагоди ротації. Селище Черкаське, Дніпропетровська область. Джерело зображення: особистий архів Марини Соченко.

Іл. 2. 30. Марина Соченко під час роботи на Майдані. Віче, грудень 2013.
Джерело зображення: особистий архів Марини Соченко.

Іл. 3. 31. Марина Соченко. Ікона «Покрова Богородиці». Військова каплиця на Аскольдовій Могилі. 2019. Стіна, кейм. 280 × 230. Джерело зображення: публікація В. Медвідя на сторінці «From Ukraine With Art» у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1KiAQC1W3S/>. Дата звернення: 15.05.2026.

Іл. 3. 32. Марина Соченко під час роботи над розписом військової каплиці. 2019. Джерело зображення: публікація у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/p/18ZAF1Jbbd/>. Дата звернення: 15.05.2026.

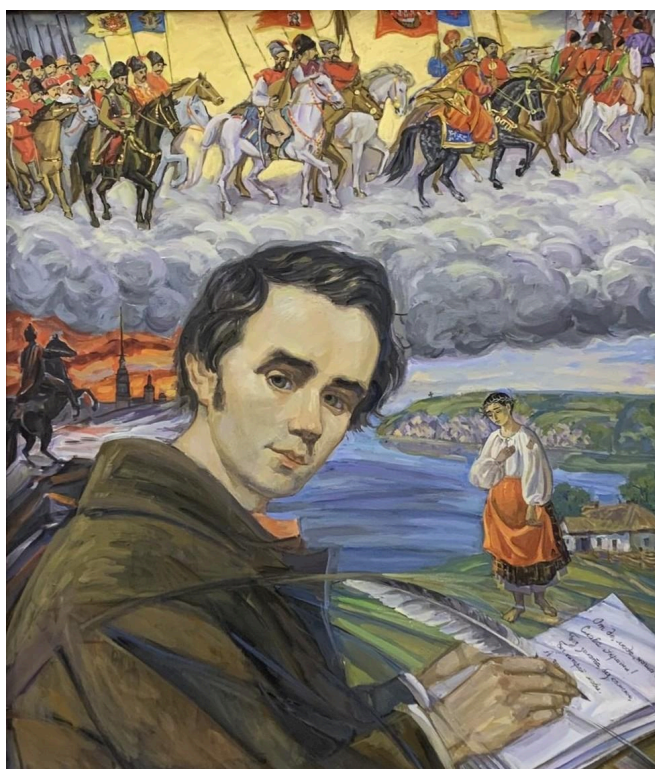
Іл. 3. 33. Марина Соченко під час роботи над розписом військової каплиці. 2019. Джерело зображення: публікація у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/1BAtoaezh6/>. Дата звернення: 15.05.2026.

Іл. 3. 34. Марина Соченко. Портрети С. Петлюри, А. Мельника, С. Бандери. Військова каплиця на Аскольдовій Могилі. 2020. Стіна, кейм. Джерело зображення: Соченко М. П., Коваленко С. С. Розписи у військовій каплиці Воздвиження Чесного Хреста Господнього на Аскольдовій Могилі в Києві : альбом репродукцій / відп. ред. В. Попович. Київ : Стікс, 2020. С. 37.

Іл. 3. 35. Марина Соченко у Військовій каплиці з чоловіком Петром Дейликом. 2020. Джерело зображення: публікація у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/18tGNXBWgP/>. Дата звернення: 15.05.2026.

Іл. 3. 36. Марина Соченко. Портрет Т. Г. Шевченка. 2015. Полотно, темпера. Джерело зображення: фото з виставки в Білоцерківському краєзнавчому музеї. Авторське фото.

Іл. 3. 37. Марина Соченко. Портрет полковника Євгена Коновальця. 2023.
Джерело зображення: фото з виставки в Білоцерківському краєзнавчому
музеї. Авторське фото.

Іл. 3. 38. Марина Соченко. «Ой чий то кінь стоїть». Українська народна пісня. 2004. Полотно, темпера. Джерело зображення: публікація В. Медвідя на сторінці «From Ukraine With Art» у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1KiAQC1W3S/>. Дата звернення: 15.05.2026.

Іл. 3. 39. Марина Соченко. «Ой коню, мій, коню». 1992. Полотно, темпера.
Джерело зображення: фото з виставки в Білоцерківському краєзнавчому
музеї. Авторське фото.

Іл. 3. 40. Марина Соченко. «Лелеки біля хати». 2022. Полотно, олія. Джерело зображення: фото з виставки в Білоцерківському краєзнавчому музеї. Авторське фото.

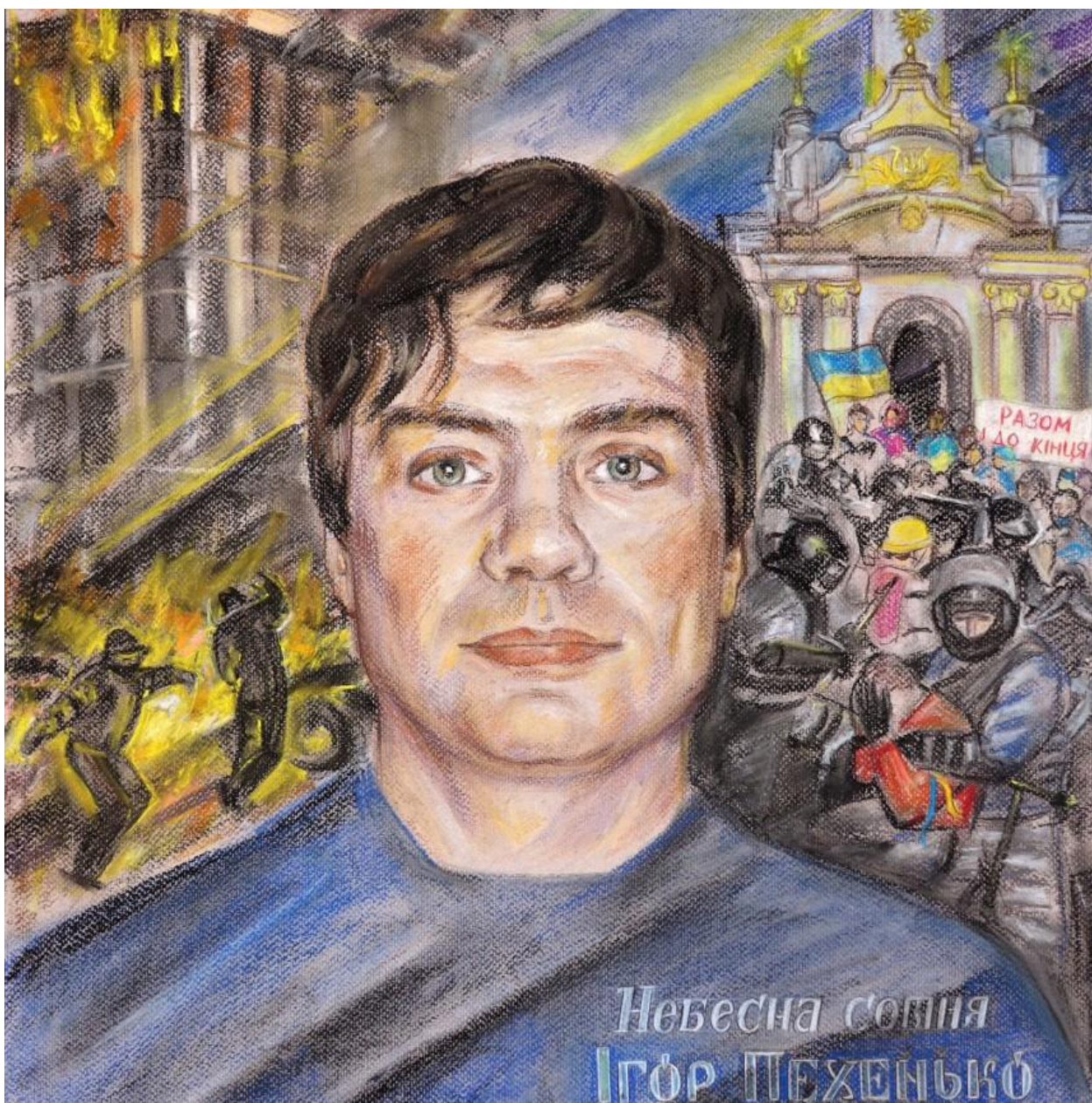
Іл. 3. 41. Марина Соченко. «Вічна пам'ять героям. Добровольцям, які загинули за Україну, присвячується». 2015. Джерело зображення: фото з виставки в Білоцерківському краєзнавчому музеї. Авторське фото.

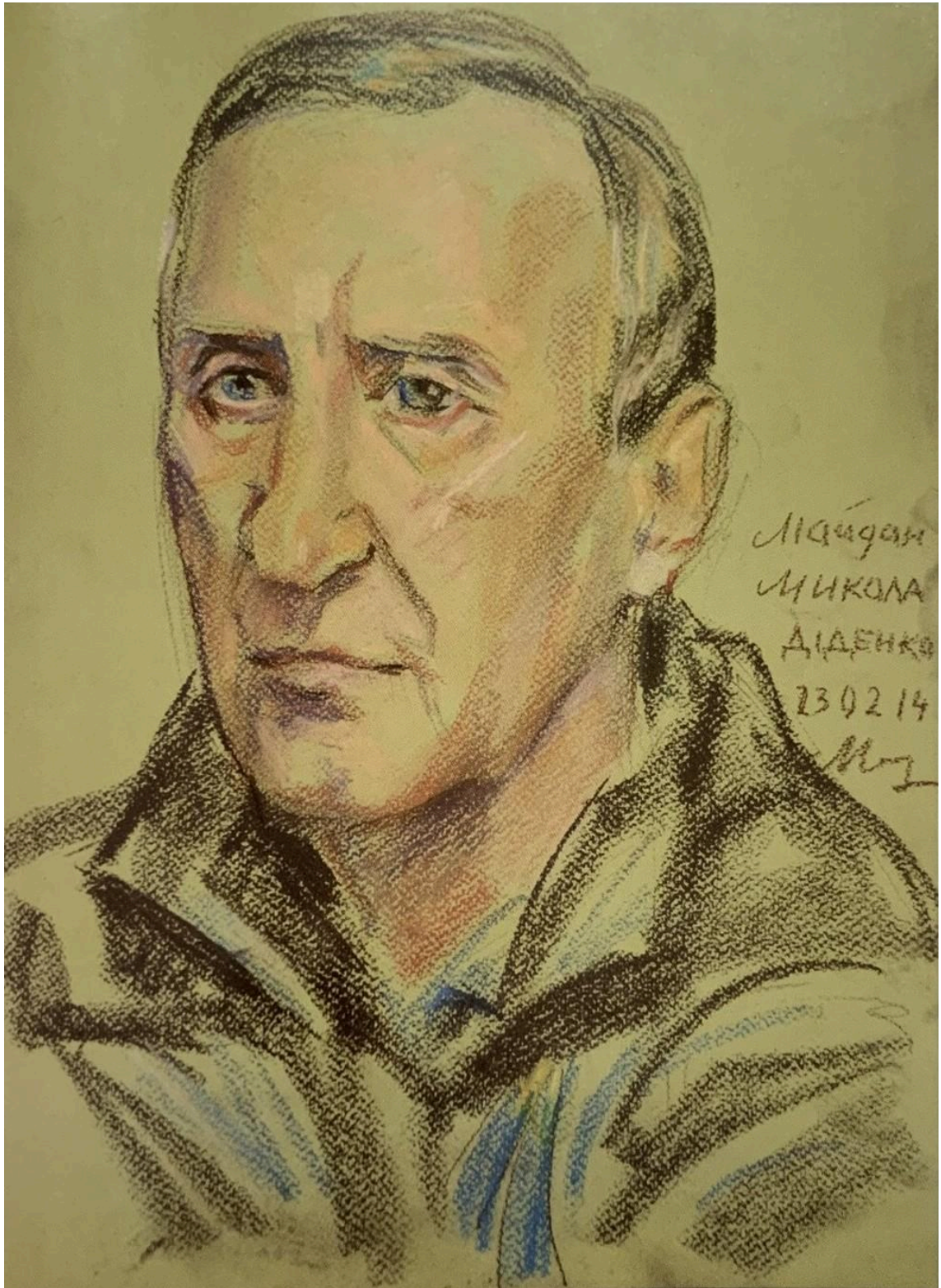
Іл. 3. 42. Марина Соченко. «Ніч на барикаді». 2014. Полотно, олія. Джерело зображення: публікація В. Медвідя на сторінці «From Ukraine With Art» у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1KiAQC1W3S/>. Дата звернення: 15.05.2026.

Іл. 3. 43. Марина Соченко. «Народне Віче 1-го грудня». 2013. Полотно, олія.
Джерело зображення: фото з виставки в Білоцерківському краєзнавчому
музеї. Авторське фото.

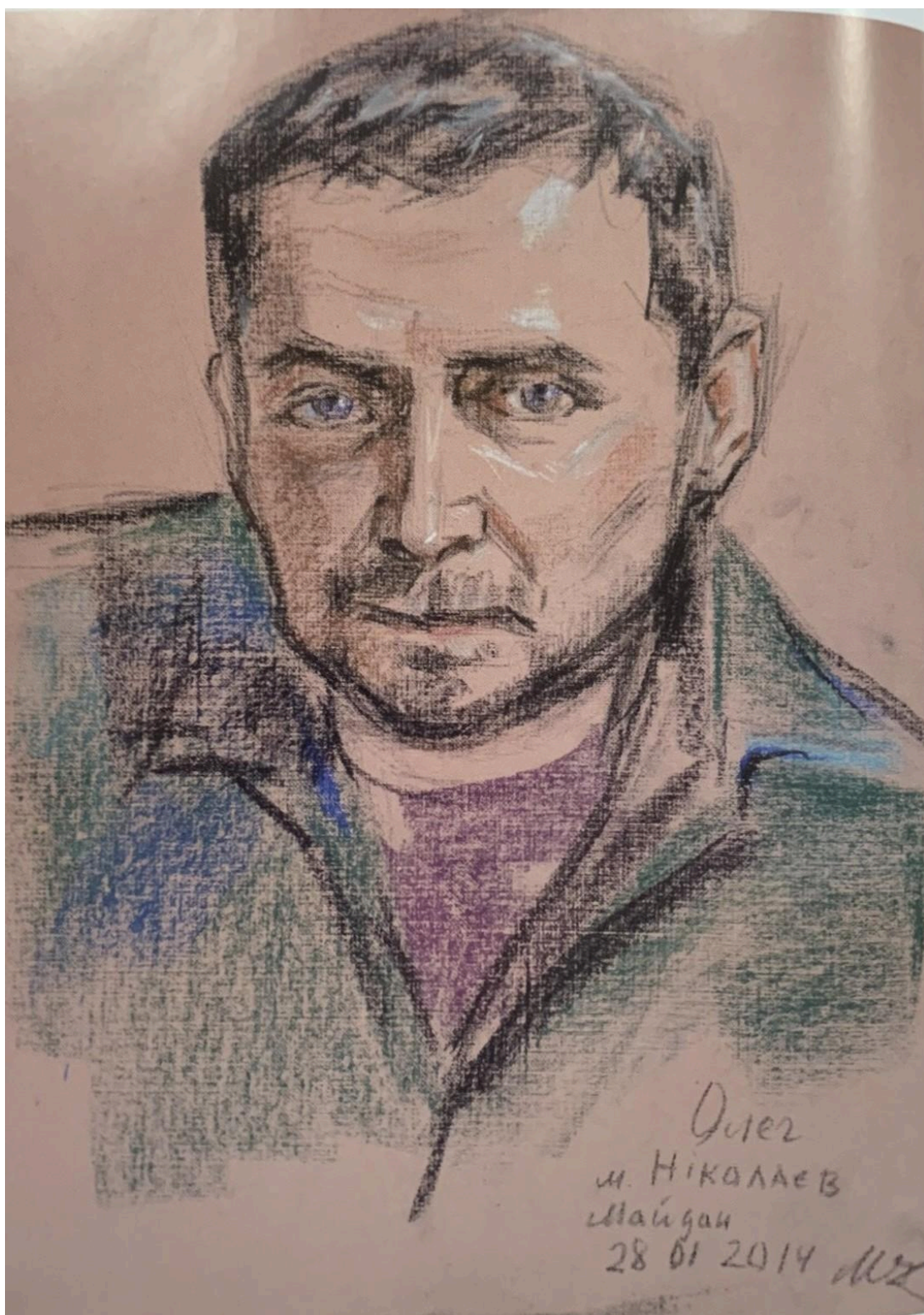
Іл. 3. 44. Марина Соченко. Портрет Героя Небесної Сотні Ігоря Пехенька. 2021. Папір, пастель. Джерело зображення: сторінка Марини Соченко в Instagram. URL: <https://www.instagram.com/marynasochenko/>. Дата звернення: 15.05.2026.

Іл. 3. 45. Марина Соченко. Микола Діденко, голова Київської обласної організації НРУ. 2014. Папір, пастель. Джерело зображення: Соченко М. Обличчя Майдану : живопис, графіка / М. Соченко // Цвід А. Клич Майдану: літопис самовидця, поема. Київ : Укр. пріоритет, 2015. 87, [1] с. : іл.

Іл. 3. 46. Марина Соченко. Ігор. Луганськ. Поранений на Майдані. 2014. Папір, пастель. Джерело зображення: Соченко М. Обличчя Майдану : живопис, графіка / М. Соченко // Цвід А. Клич Майдану: літопис самовидця, поема. Київ : Укр. пріоритет, 2015. 87, [1] с. : іл.

Іл. 3. 47. Марина Соченко. Учасник Майдану Олег Мартищенко. 2014. Папір, пастель. Джерело зображення: Соченко М. Обличчя Майдану : живопис, графіка / М. Соченко // Цвід А. Клич Майдану: літопис самовидця, поема. Київ : Укр. пріоритет, 2015. 87, [1] с. : іл. Загинув під Миколаєвом у 2022 р.

Марина СОЧЕНКО
«БУДЕ ТОБІ ВРАЖЕ, ЯК УКРАЇНА СКАЖЕ»
полотно / акри, 2024р.

Іл. 3. 48. Марина Соченко. «Буде тобі, враже, як Україна скаже». 2024. Джерело зображення: фото з виставки в Білоцерківському красзнавчому музеї. Авторське фото.

Іл. 3. 49. Марина Соченко. «Мамай-Переможець». 2024. Полотно, акрил.
Джерело зображення: фото з виставки в Білоцерківському краєзнавчому музеї. Авторське фото.

Іл. 3. 50. Марина Соченко. Портрет поета-воїна Юрія Руфа. 2023. Джерело зображення: фото з виставки в Білоцерківському краєзнавчому музеї. Авторське фото.

Іл. 3. 51. Марина Соченко. «Пам'яті героям-кіборгам, які загинули в ДАПі 3 жовтня 2014 року». 2021. Полотно, акрил. Джерело зображення: фото з виставки в Білоцерківському краєзнавчому музеї. Авторське фото.

Іл. 3. 52. Марина Соченко. «Молитва за Маріуполь». 2024. Полотно, темпера. Джерело зображення: фото з виставки в Білоцерківському краєзнавчому музеї. Авторське фото.

Іл. 3. 53. Марина Соченко. «Портрет сина Любомира. Герої не вмирають!». 2026. Акрил. 80 × 60. Джерело зображення: публікація В. Іванова у Facebook від 05.05.2026. URL: <https://www.facebook.com/share/p/18Sf8jzxji/>. Дата звернення: 15.05.2026.

Додаток 1

Перелік нагород, медалей, дипломів і подяк Марини Соченко

№	Дата / рік	Назва відзнаки / документа	Ким нагороджено / видано	Формулювання / підстава
1. Почесні звання, медалі, хрести та інші нагородні відзнаки				
1	10.12.2015	Медаль «За жертвність і любов до України»	Українська православна церква Київський патріархат	Нагороджено медаллю «За жертвність і любов до України»
2	08.09.2016	Відзнака «За заслуги перед українським народом» II ступеня	Народний Рух України	Нагородження вищою нагрудною відзнакою Народного Руху України за рішенням Політичної Ради НРУ
3	12.10.2016	Відзнака «Гідність та воля»	Всеукраїнське об'єднання «Крайна»	За представленням сотника 34-ї сотні Самооборони Майдану І. А. Рудник
4	11.2016	Козацька відзнака – медаль «Берегиня»	Українське козацтво. Чорноморське козацьке військо	За особисті заслуги перед українським козацтвом у справі відродження, розвитку та захисту української державності

№	Дата / рік	Назва відзнаки / документа	Ким нагороджено / видано	Формулювання / підстава
5	18.12.2017	Почесне звання «Заслужений діяч мистецтв України»	Президент України	Присвоєно Указом Президента України № 422/2017
6	27.09.2019	Універсал Українського козацтва	Українське козацтво	На відзначення 30-річчя створення Народного Руху України та за значний особистий внесок у справу розвитку, розбудови та єдності Української Держави
7	26.04.2023	Медаль «Лауреат премії імені Тетяни Яблонської»	Національна спілка художників України	Нагороджено медаллю лауреата премії імені Тетяни Яблонської
8	23.07.2025	Медаль «Волонтер України»	Національна рада жінок України	Нагороджено медаллю «Волонтер України»

№	Дата / рік	Назва відзнаки / документа	Ким нагороджено / видано	Формулювання / підстава
9	15.04.2026	Хрест грома- дянських заслуг «Героям без зброї» № 4860	Нагородна палата України	Нагороджено хрестом громадянських заслуг «Героям без зброї» за представленням Київської спілки журналістів
10	дата не зазначена	Почесна відзнака Народного Руху України	Народний Рух України	За відданість ідеям державності і демократії, за великий внесок у здобуття і розбудову Української держави
2. Грамоти, подяки та інші документальні відзнаки				
11	20.11.2004	Подяка / сертифікат EuroArt Gallery	EuroArt Gallery, США	За участь у періодичних виставках у США протягом 2002–2004 рр.
12	21.11.2014	Почесна грамота Народного Руху України «Національ- на безпека і оборона»	Народний Рух України, «Варта Руху»	За вагомий внесок у популяризацію українського національного образотворчого мистецтва та активну участь у Революції Гідності

№	Дата / рік	Назва відзнаки / документа	Ким нагороджено / видано	Формулювання / підстава
13	21.11.2014	Почесна грамота фонду підтримки 25-го батальйону «Київська Русь»	Фонд підтримки 25-го батальйону «Київська Русь»	За вагомий внесок у популяризацію українського національного образотворчого мистецтва та активну участь у Революції Гідності
14	2014	Подяка Національ- ного музею літератури України	Національний музей літератури України	За авторську виставку живопису та графіки «Обличчя Майдану», присвячену 1-й річниці Революції Гідності
15	2014	Подяка народного етнографіч- ного хору «Гомін»	Народний етнографічний хор «Гомін»	За творчу багаторічну плідну участь у соціально-культурному та духовному житті рідного краю у відродженні та збереженні пісенних традицій, народного співу, національних звичаїв та обрядів українського народу та з нагоди 45-річчя від заснування народного етнографічного хору «Гомін»

№	Дата / рік	Назва відзнаки / документа	Ким нагороджено / видано	Формулювання / підстава
16	дата не зазначена	Подяка Конгресу Українських Націона- лістів	Конгрес Українських Націоналістів	За активну участь у Революції Гідності 2013–2014 років та особистий внесок у боротьбі з російськими окупантами
17	10.02.2015	Подяка Національ- ного музею Тараса Шевченка	Національний музей Тараса Шевченка, меморіальний музей Т. Г. Шевченка «Хата на Пріорці», інтернет-портал «Творча країна»	За організацію персональної виставки «Борітеся – поборете» з нагоди річниці Майдану

№	Дата / рік	Назва відзнаки / документа	Ким нагороджено / видано	Формулювання / підстава
18	08.2015	Подяка Шевчен- ківського національ- ного заповідника	Шевченківський національний заповідник	За збереження і примноження національної духовної скарбниці, вірність найвищому Шевченковому заповіту - любві до України та її національних святинь, за особистий вклад у поповнення фондової колекції заповідника, розгорнуту в липні 2015 р. в музеї Тараса Шевченка та Чернечій горі персональну виставку творів

№	Дата / рік	Назва відзнаки / документа	Ким нагороджено / видано	Формулювання / підстава
19	02.11.2016	Грамота Київського військового ліцею імені Івана Богуна	Київський військовий ліцей імені Івана Богуна	За вагомий особистий внесок у справу патріотичного виховання молодого покоління, формування естетичних та духовних цінностей у ліцеїстів Київського військового ліцею імені Івана Богуна, сприяння розвитку у майбутніх захисників Батьківщини почуття любові і відданості військовим традиціям, українському народові, державі.
20	19.08–20.0 9.2016	Подяка Галереї мистецтв Деснянсько- го району м. Києва	Галерея мистецтв Деснянського району м. Києва	За плідну співпрацю та участь у виставці до 25-річчя Незалежності України «Синьо-жовтий орнамент душі»

№	Дата / рік	Назва відзнаки / документа	Ким нагороджено / видано	Формулювання / підстава
21	21.02.2017	Подяка Всеукраїнсь кого товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка	Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка	За внесок у справу Українського національного відродження, розвиток культури та утвердження рідної української мови
22	09.03.2018	Грамота Київського професій- ного коледжу з поширеною військовою та фізичною підготовкою	Державний навчальний заклад «Київський професійний коледж з поширеною військовою та фізичною підготовкою»	За особистий внесок у організацію виставки власних картин «Обличчя Майдану» у межах відзначення заходів з ушанування Героїв Небесної Сотні

№	Дата / рік	Назва відзнаки / документа	Ким нагороджено / видано	Формулювання / підстава
23	14.03.2018	Грамота Генераль- ного штабу Збройних Сил України	Генеральний штаб Збройних Сил України	За вагомий внесок у зміцнення бойового духу військово-службовців під час виконання ними завдань у зоні проведення антитерористичної операції на території Донецької і Луганської областей та створення в суспільстві позитивного іміджу Збройних Сил України
24	10.2020	Подяка Національ- ного музею- заповідника «Битва за Київ у 1943 році»	Національний музей-заповідник «Битва за Київ у 1943 році»	За організацію виставки до Дня захисника України, Козацтва та Дня Покрови Святої Богородиці

№	Дата / рік	Назва відзнаки / документа	Ким нагороджено / видано	Формулювання / підстава
25	2026	Подяка Об'єднаної штурмової бригади Національ- ної поліції України «Лють»	Департамент поліції особливого призначення «Об'єднана штурмова бригада НПУ “Лють”»	За вагомий внесок у сприянні протидії російській агресії проти України, активну громадську позицію, патріотизм, проявлену волонтерську діяльність та духовну підтримку захисників України

№	Дата / рік	Назва відзнаки / документа	Ким нагороджено / видано	Формулювання / підстава
26	дата не зазначена	Подяка Міжнарод- ного проєкту- конкурсу «Тарас Шевченко єднає народи»	Міжнародна ліга «Матері і сестри – молоді України» за сприяння Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного музею Тараса Шевченка, Національної ради жінок України, Товариства «Знання» України	За активну участь у підготовці та проведенні міжнародного проєкту-конкурсу «Тарас Шевченко єднає народи»
27	дата не зазначена	Грамота школи І–ІІІ ступенів № 306 Деснянсь- кого району міста Києва	Школа І–ІІІ ступенів № 306 Деснянського району міста Києва	За проведення виставки «Народжені вільними», присвяченої вшануванню Героїв Небесної Сотні

№	Дата / рік	Назва відзнаки / документа	Ким нагороджено / видано	Формулювання / підстава
28	дата не зазначена	Подяка командуван ня 93-ї окремої механізо- ваної бригади «Холодний Яр»	Командування 93-ї окремої механізованої бригади «Холодний Яр»	За талант, усвідомлення великої патріотичної ролі творчості, громадську позицію та підтримку військових

Примітка. Дати у таблиці подано в уніфікованому цифровому форматі. Формулювання назв відзнак і підстав нагородження відтворено за текстами документів. Таблицю укладено авторкою дослідження на підставі фотокопій документів з особистого архіву М. Соченко, наданих авторці дослідження. У позиціях, де дата на документі не зазначена або нерозбірлива, це позначено відповідно.

Інформацію, наведену в таблиці, підтверджую.

Марина Соченко _____

Дата _____

Інтерв'ю з Мариною Соченко від 09.05.2025 р.

Текст інтерв'ю

М. С.: Тема війни почалася для мене ще під час Майдану: я була там разом із майданівцями, ходила на віче, робила замальовки, писала картини, а вже у 2014 році почала малювати їхні портрети з натури. Чому я почала їх малювати? Тоді я ходила на роботу в академію через Майдан і одного разу почула, як одна жінка сказала іншій, що там, мовляв, зібралися якісь бомжі. Мені стало дуже образливо за цих людей: я йшла повз, а вони стояли там на холоді, у важких умовах. І я подумала: які виразні обличчя, які сильні люди там стоять. Тоді й вирішила намалювати їхні портрети – ще до розстрілів.

В. Д.: Як атмосфера та емоції того часу вплинули на Ваш стиль і підхід до портретів Майдану?

М. С.: Документально, бо це був момент часу. Якщо дивитися на ті портрети, які я робила під час Майдану, вони дуже відрізняються від інших робіт. Це був абсолютно неповторний період в історії. Усе в цих людях – їхній одяг, обличчя, стан – показувало, що це був саме той час. Це історичні портрети, це наша історія, яка відбувалася в нас на очах і ми також були її учасниками.

М. С.: Після цього я продовжувала малювати майданівців, а згодом вони пішли на фронт добровольцями і були поранені. Тоді ми одними з перших долучилися до волонтерства, їздили в госпіталі. Я їздила разом з іншими волонтерами, намагалися якось підтримати й розважити бійців. Спершу я потрапила до госпіталю МВС. Тоді туди ще можна було вільно заходити, і ми потрапили саме до наших майданівців. Пам'ятаю Святослава-Андрія Грушевського з перебитою рукою. Там я також малювала інших бійців – саме тоді з'явилися мої перші портрети поранених захисників.

Пам'ятаю, на новорічні свята 2014 року якимось почула по радіо, що добровольці батальйону «Азов» вирушають на фронт, і всі, хто хоче їх провести, можуть прийти о 18-й годині на Михайлівську площу. Я йшла й бачила, як молодь гуляє на освітленій Софійській площі: ялинка, танці, святкова атмосфера... А коли прийшла на Михайлівську, там було темно. Цей контраст мене дуже вразив. Стояли два чи три автобуси, люди проводжали азовців. Я пробувала робити замальовки в темряві. Пам'ятаю, як прощався хлопець з дівчиною, бабуся якась привезла хлопцям плетені шкарпетки. Пам'ятаю хлопці шикувались, було видно прапори Азову. Потім багато з них загинули. Пізніше я малювала й тих, хто вже не повернувся.

Коли я робила начерки, до мене підійшов хлопець у формі, поранений, на милицях. Він сказав: «Я теж малюю, я азовець. Приходьте до нас у госпіталь». Це була Київська обласна клінічна лікарня. Я прийшла туди й почала малювати бійців і медичний персонал. Тоді в госпітальях не вистачало їжі, одягу для поранених, ліків – усе приносили люди. Країна була зовсім не готова до війни. Взимку 2015 року багато хто з бійців ще був в окопах у кросівках, не у всіх була форма. У госпітальях теж бракувало найнеобхіднішого. Ми збирали допомогу: я пам'ятаю, як влаштовували виставки й передавали зібрані кошти; навіть діти в школах влаштовували шкільні ярмарки і збирали гроші. Мені довіряли в школі, де навчалися мої діти. Я привозила до госпіталю все необхідне: одяг, медикаменти – усе за списком, який нам давали. Ми приходили, приносили їжу, ходили палатами. Я запитувала: «Хочете портрет?» – «Хочемо, малюйте». І я малювала. Це були роки, коли багато людей добровольцями йшли на фронт і одними з перших ставали на захист країни.

Серед тих, кого я тоді малювала в госпітальях, були добровольці після Іловайська та Дебальцевого. Вони пережили тяжкі поранення й операції, дехто втратив кінцівки. Я малювала їх, щоб хоч трохи підтримати. Вони охоче позували на тлі прапорів, і ці портрети в мене збереглися. Окремою темою для мене стали азовці: я також малювала їхні портрети ще у 2015–2016 роках.

Пізніше, коли навколо «Азову» почали поширюватися звинувачення в нацизмі й постало питання про можливі обмеження щодо цього підрозділу, я виходила на їхній захист. На акціях показувала портрети азовців, яких малювала раніше, – серед них були поранені, а дехто згодом загинув. Я знала, що це не нацисти, а наші добровольці та патріоти. Ми проводили акцію перед американським посольством, показували портрети, і нас уважно слухали. Згодом ця тема фактично закрилася, і стало зрозуміло, звідки походили ці звинувачення.

З цих зустрічей і портретів для мене поступово відкривалася ця болюча тема – тема поранених, полонених і пам'яті про загиблих. Сьогодні вона пов'язана і з тим, що українським військовим у російському полоні завдають страждань, їх намагаються зламати й знищити.

Якось я прийшла до майданівця у приватну клініку. Він дуже важко переживав втрату побратимів, сидів, не хотів ні з ким спілкуватися, був у пригніченому стані. Він дивився на заставку на телефоні, 8 загиблих побратимів. Я сказала: «Скинь і мені, якщо не хочеш говорити, я теж буду дивитися». І він, хоч говорити не хотів, але фото скинув. Я прийшла додому і спочатку плакала, зачинивши двері, щоб не лякати дітей. Згодом написала картину «Вічна пам'ять Героям 2-ї роти розвідвзводу батальйону «Донбас», які полягли під Іловайськом» Усі ці теми пов'язані між собою – це ціла історія.

У 2017 році мене запросили долучитися до групи морально-психологічного забезпечення Генерального штабу й поїхати вздовж лінії фронту, щоб підтримати бійців і намалювати їхні портрети. Хотіли перевірити, як це впливатиме на бійців. Ми проїхали майже всю лінію фронту. Пам'ятаю, була у 28-й бригаді, малювала військових різних підрозділів і була вражена тим, як хлопці просто в полі ставали в чергу за портретами. Це було в 1-му гаубичному артилерійському дивізіоні.

Під час тієї поїздки я потрапила до госпіталю в Часовому Яру: через важкі умови захворіла, і мене привезли туди із запаленням нирки. Поки

лікувалася, намалювала портрети поранених і майже всього персоналу лікарів. Мене навіть запросили намалювати портрет Головнокомандувача генерала-лейтенанта Михайла Забродського, і я це зробила. Після цієї поїздки вийшов журнал “Бойовий бюлетень” МПЗ ЗСУ. І вони там ці портрети всі надрукували. Коли ми повернулися, організували виставку до Дня Збройних Сил України.

За першу поїздку я зробила 67 портретів за тиждень. Папір брала із собою. Спочатку думала, що встигатиму зробити лише кілька портретів на день, бо це важка робота. Але коли хлопці ставали до мене в чергу і я бачила, через що вони проходять під обстрілами, то працювала майже без зупинки. Матеріали дуже швидко закінчилися, і ми почали дзвонити до Києва, щоб нам передали ще папір.

Пам’ятаю, ми вийшли з журналістом – здається, це було в Красногорівці, на лінії фронту. Ми вийшли з Миколою Цимбалюком, журналістом з «Просвіти», йдемо по сільській вулиці в темряві і голосно телефонуємо до Києва нашому другові, художнику Олександру Мельнику, щоб він купив папір і передав його потягом на Волноваху, а звідти його мала забрати фронтова машина. І раптом за нами біжить військовий й кричить: «Вас можуть затягти в підвал і вас ніхто не знайде!» Потім вранці подивились, а там скрізь вздовж дороги таблички «Обережно міни!» Ми тоді ще не до кінця розуміли, наскільки це небезпечно. Потім мені привезли цілий рулон паперу, і я малювала майже до виснаження. Такою була моя перша поїздка.

Друга поїздка відбулася у 2019 році. Це були 30 і 93 бригади, зокрема й у промзоні Авдіївки. У 30-й бригаді ми провели багато часу, і я намалювала дуже багато портретів. Військові самі підказували, кого варто намалювати – тих, кого вони вважали справжніми героями. Звичайно, усіх охопити було неможливо, але можна уявити, який це був обсяг роботи. Тим більше, що там нечасто бачили художників, і не кожен міг доїхати в такі місця. Умови були дуже важкі, ми багато їздили по бездоріжжю, вирви, ями, трясло так, що все

переверталось всередині, особливо дошкуляв холод. А я думала: якщо ці хлопці можуть там бути, витримувати всі тяготи, то чому я не можу. Тому я й їздила.

Мені підказували, кого варто намалювати: це були не вигадані персонажі, а реальні люди, яких самі командири вважали героями. Командир міг сказати: «Ось цього намалюйте, того намалюйте». Він підвозив мене ближче до позицій, і ми малювали там, де це було можливо. Етюдник у такі умови не візьмеш – усе відбувалося дуже швидко, іноді просто в окопах. Я працювала пастеллю.

Потім ми їздили до 93-ї бригади під час їхньої ротації й привозили виставку на їхню базу під Дніпром. Нас дуже тепло приймали, і відтоді ми підтримуємо дружні стосунки. Коли вони приїжджали до Києва, я також продовжувала їх малювати. Так поступово в мене склалася велика портретна галерея.

У 2018–2020 роках я розписувала військову каплицю на Аскольдовій Могилі. Робота над розписом тривала приблизно два роки. Центральну ікону «Покрова Богородиці» я писала близько пів-року. У каплиці представлено 75 портретів героїв – від Київської Русі, гетьманів, діячів УНР доби визвольних змагань, до новітніх героїв Небесної Сотні, воїнів-добровольців, які воювали за Україну та її незалежність. Цей розпис присвячений пам'яті кожного з них. Там була проведена колосальна історична робота: я працювала з двома істориками, консультувалася в Київському університеті, їздила, збирала матеріали й портретні зображення героїв. Це окрема велика тема. Мистецтвознавець Дмитро Степовик писав про каплицю, але більше про її стилістику, тоді як сама історична робота була окремим великим пластом. Насправді історію України мало хто добре знає. Я сама глибше увійшла в цю тему саме завдяки роботі над каплицею, де багато матеріалу було пов'язано, зокрема, з добою УНР.

В. Д.: Чим Ви працювали під час цих поїздок і чому саме цим матеріалом?

М. С.: Переважно пастеллю. У таких умовах це дуже зручно: її можна швидко взяти із собою, розкласти й одразу працювати кольором. У госпіталі я могла зайти в палату й досить швидко зробити портрет. На позиціях це теж було важливо, бо там немає умов для довгої роботи. А картини я вже пишу олійними фарбами або акрилом.

В. Д.: Як, на Вашу думку, змінився образ українського воїна впродовж 2014–2024 років?

М. С.: Вони стали загартованішими, досвідченішими – це одразу відчувається. З ними вже інакше говориш, бо це досвід, який складно пояснити, якщо ти сам цього не пережив. Я, наприклад, чітко бачу, хто воював, а хто ні. По очах видно фронт. Буває, що в очах війна, і ти її одразу бачиш. Мужні вони надзвичайно. Людина, яка пройшла через війну, через близькість смерті дуже змінюється. Погляди стають іншими – важчими, глибшими. І, звичайно, коли вони поранені, вони теж дуже змінюються. Воїни змужніли, вони вже опалені війною, і це дуже відчувається. Ми живемо в стані війни, і це не може не позначатися на людях.

В. Д.: Чи є у Вашій творчості спроби створити узагальнений символічний образ воїна, чи все ж перевага надається індивідуальному портрету?

М. С.: Це по-різному. Картина може містити узагальнення, безумовно, у мене такі роботи є. Але в портреті для мене дуже важливо, щоб людина була впізнавана. Родичі, побратими хочуть бачити саме цю людину. Водночас портрет – це не лише фізична схожість, важливо передати і внутрішній стан, наскільки це можливо. Узагальнення приходить із досвідом, через роботу над композицією та образами. Для цього потрібна певна зрілість. Кожна душа дозріває у свій час, і коли вона видасть цей символ – чи не видасть – невідомо. Може, його й не треба. Кожному своє.

В. Д.: Які художні прийоми та засоби для Вас найважливіші в зображенні сучасного захисника – схожість, погляд, колір, середовище, атрибути?

М. С.: Для мене основа – класичні прийоми. Головне, щоб людина була впізнавана, щоб родичі й побратими могли її впізнати. Я учениця Віктора Зарецького, вихованка класичної школи, і школа мені ніколи не заважала – навпаки, вона допомагала. Чим більше володієш ремеслом, тим ширший маєш діапазон засобів для роботи. Це дає переконливість образу і свободу художнику.

Звичайно, в образі можуть працювати й атрибути: зброя, жести, кольори – жовто-синій або червоно-чорний. Важливі також фон, одяг, погляд, бо вони дають середовище, показують час і ситуацію. Але я не можу сказати, що щось одне завжди говорить більше за інше. Усе залежить від задуму: інколи головним стає колір, інколи – вираз обличчя, інколи – художня форма. Колірна гама обов'язково працює емоційно, бо колір – це почуття. Він діє на глядача майже як музика, тільки іншими засобами.

В. Д.: Чи достатньо, на Вашу думку, сучасне українське мистецтво говорить про війну?

М. С.: Не можу говорити про все сучасне мистецтво, бо не все знаю. Але виставки постійно проходять, художники працюють. Інше питання – що тема війни дуже травматична. Мені здається, на початку війни багато хто намагався від цього відійти – можливо, через страх, можливо, тому що це просто не їхня тема. У кожного художника має бути своя тема. Не всі можуть працювати з війною, когось вона просто «вимикає». І нічого з цим не зробиш. Не всі можуть постійно бути в цьому стані, як солдати. Можливо, тому не всі й малюють війну – бо не всі повинні це робити. Треба час, щоб таку тему пережити й осмислити.

В. Д.: Що б Ви хотіли, щоб глядач побачив або відчув, дивлячись на портрет українського воїна?

М. С.: Я б хотіла, щоб люди побачили війну. Щоб вони не були відсторонені від цього – для мене це важливо. Я роблю те, що мене хвилює: якщо мене це зачіпає, я це й малюю. А як це впливає – видно по виставках. Люди приходять, дивляться, реагують – значить, це працює. Хоча буває, що в

деяких місцях просять не показувати війну, бо люди хочуть жити в гарному світі, хочуть бачити щось інше. Це радше виняток, бо в основному в мене військові виставки. Мене і запрошують переважно військові організації.

В. Д.: Яку пораду Ви б дали молодим художникам, які хочуть працювати з темою війни?

М. С.: Якщо хочуть – нехай працюють. Але треба розуміти, що це не екскурсія. Один студент якось питав мене: «Візьміть мене на фронт». Я кажу: «А ти можеш намалювати портрет за 10–20 хвилин?» Він відповідає: «Ні, я ж графік». А що тоді там робити? На фронті треба чітко розуміти, навіщо ти їдеш і що можеш зробити. Ніхто не буде просто так возити людину туди. Я їздила тоді, коли ситуація була іншою. Зараз така війна, що там уже не до портретів – там потрібно стояти зі зброєю. Може, десь і малюють, але я не чула, щоб це було масово. Там зараз зовсім інше відбувається.

В. Д.: Щиро дякую Вам за розмову, пані Марино. Для мене було дуже важливо почути Ваш досвід – і як художниці, і як людини, яка багато років працює з темою війни, пам'яті та українських захисників.

З моїх слів записано вірно _____ М. Соченко

(підпис)

(дата підпису)

Інтерв'ю з Мариною Соченко від 29.04.2026 р.

Текст інтерв'ю

В. Д.: Пані Марино, розкажіть, будь ласка, про Вашу родину та середовище, у якому Ви зростали.

М. С.: Народилася я в Києві, у сім'ї військовослужбовця. Мій батько, Петро Степанович Соченко, був військовим, служив в артилерії, у ракетних військах. Коли я була ще немовлям, він отримав військове направлення до Казахстану, на китайський кордон, і батьки виїхали з Києва. У ранньому дитинстві ми жили в Середній Азії, у закритому військовому містечку Приозерську. Це було пов'язано зі службою батька: тоді військовослужбовців направляли по всьому Радянському Союзу, і родини переїздили разом із ними. Приблизно до п'яти років я жила в цьому середовищі, а потім ми повернулися в Україну.

Пізніше, після звільнення зі служби, батько викладав вищу математику у КВІРТУ ППО, а згодом багато років – у НАУ. Мама, Ольга Оксентівна Соченко, була лікарем-педіатром вищої категорії, працювала завідувачкою дитячої поліклініки в Дніпровському районі Києва; загалом у цій сфері пропрацювала близько тридцяти років.

Після повернення я певний час жила в селі у бабусі й там вивчила українську мову. До того я її фактично не знала, бо перебувала переважно в російськомовному середовищі. Мене ніби постійно перекидали з одного мовного середовища в інше – з російського в українське і навпаки. Але українську засвоїла досить легко: приблизно за два місяці вже розмовляла українською. Відтоді я жила в Україні: у першому класі навчалася в Івано-Франківську, потім – у Миронівці, а приблизно з дев'яти років ми знову переїхали до Києва.

В. Д.: Як у Вашому житті з'явилася художня школа? Це було Ваше бажання чи Вас хтось спрямував?

М. С.: Малювала я з раннього дитинства, десь із трьох років. Це було моє улюблене заняття: у мене це виходило, мене хвалили, і в школі, якщо треба було щось намалювати, часто зверталися до мене. У нас були цілі стоси тих малюнків, які мама дбайливо зберігала.

Спочатку я займалася музикою, три роки грала на фортепіано, але з музикою якось не склалося. Потім ми побачили в газеті «Вечірній Київ» оголошення про набір дітей до художньої школи. Так ми з мамою поїхали вступати. Я склала іспити й приблизно в десять років почала навчатися в Дитячій художній школі № 2 на Березняках.

Це була дуже хороша школа з класичною системою навчання. Ми багато займалися рисунком, живописом, композицією, натюрмортом, побудовою форми. За два-три роки вже був помітний результат, зокрема в акварелі. Саме там я отримала першу серйозну художню основу.

В. Д.: Чи були в родині люди, які цікавилися мистецтвом або підтримували Ваш інтерес до малювання?

М. С.: У родині професійних художників не було. Але мій інтерес до малювання помічали й не заперечували проти нього. Оскільки я постійно малювала, мамі хтось порадив віддати мене до художньої школи. Там були вступні іспити, я їх склала, і так почалося моє системне художнє навчання.

В. Д.: Що остаточно вплинуло на Ваш вибір стати художницею?

М. С.: Важко сказати, що саме остаточно вплинуло на цей вибір. У дитинстві, звісно, я ще не могла усвідомлено планувати таку серйозну професію. Мабуть, остаточно сформувалося вже пізніше, коли я потрапила до Віктора Зарецького. А в старших класах Республіканської художньої школи я вже справді хотіла стати художницею і мала таку мету.

Але одне з перших сильних вражень від мистецтва пам'ятаю дуже добре. Мені було років сім чи вісім. Одного разу вдома з'явився ювілейний календар із дуже якісними, як на той час, кольоровими репродукціями. Це

зараз таке видання могло б здаватися звичайним, а тоді, у 1970-х роках, добрий кольоровий друк справляв зовсім інше враження. Там був портрет інфанти Маргарити Терези Іспанської пензля Дієго Веласкеса. Вона була приблизно мого тодішнього віку, і коли я відкрила цю сторінку, у мене виникло відчуття, ніби я з нею спілкуюся. Це була лише репродукція, але вона справила на мене надзвичайно сильне враження. Я тоді вперше відчула, що через мистецтво можна ніби спілкуватися крізь віки. Це було моє перше глибоке потрясіння від мистецтва.

У той час я жила в Миронівці, музеїв поруч не було, і справжніх картин я майже не бачила. Але вдома на стінах висіли репродукції, які я добре пам'ятаю з дитинства. Мене дуже вражала «Вершниця» Карла Брюллова: там були зображені такі красиві дівчата, і сама робота здавалася мені надзвичайно ефектною. Перед очима постійно було й «Сватання майора» Павла Федотова – я часто роздивлялася цю сцену. Була й картина Костянтина Трутовського «Через кладку» – дуже красива, з дуже живою сценою. А ще висіли кримські пейзажі Федора Васильєва: у них було щось таке, що мене особливо зачаровувало. Я прокидалася, бачила ці картини на стінах, роздивлялася їх, думала про них. Мені здається, для дитини дуже важливо, що саме висить на стінах удома: вона починає щось помічати, ставити собі питання – і це її розвиває.

Ще одним сильним враженням став перший музейний досвід. Мені було сім років, я хворіла, і мама відправила мене на два місяці до санаторію у Феодосії. Коли вона приїхала, то повела мене до Феодосійської картинної галереї імені І. К. Айвазовського. Там була колосальна збірка, і сам музей справив на мене неймовірне враження. Я зайшла туди однією людиною, а вийшла вже ніби іншою.

Мені здається, дуже хибною є думка, що діти не розуміють мистецтва. Навпаки, чим раніше вони з ним зустрічаються, тим краще. Не обов'язково спеціально «привчати» їх до мистецтва, але варто водити до музеїв, показувати картини, давати можливість дивитися. Дитина бачить образи,

починає ставити собі питання, аналізувати, відчувати – і це її розвиває. Мене, принаймні, такі зустрічі з мистецтвом дуже формували.

В. Д.: Уточніть, будь ласка, хронологію Вашої художньої освіти: де і в які роки Ви навчалися?

М. С.: Приблизно з дев'яти-десяти років я почала навчатися в художній школі на Березняках. Спочатку це були різні технічні справи, композиції, завдання для дітей, але система була класична, і вона дуже багато нам дала. Ми постійно займалися натюрмортом, побудовою, рисунком, аквареллю. Уже за два-три роки був помітний результат, і коли я вступала до Республіканської художньої середньої школи імені Т. Г. Шевченка, ця підготовка мені дуже допомогла.

До Республіканської художньої школи я вступила у восьмому класі. Там діти навчалися дуже серйозно: були і загальноосвітні предмети, і фахові дисципліни, багато рисунка, живопису, композиції. Я прийшла з районної художньої школи, але завдяки попередній підготовці не почувалася слабшою. Коли ми перейшли до роботи олією, це вже було серйозніше, але після акварелі мені було легше увійти в живопис.

Навчання мені дуже подобалося. Я багато працювала, відкривала для себе різні техніки, захоплювалася школою, з літньої практики постійно привозила багато робіт. Пам'ятаю, коли була на практиці в Батумі, багато малювала, ходила в гори, працювала з викладачами й студентами, які теж приїжджали на практику. Я була справжньою фанаткою малювання.

У старших класах, приблизно в одинадцятому, батько відвів мене до Віктора Зарецького. Я почала займатися в його приватній школі паралельно з навчанням у Республіканській художній школі. Графік був дуже насичений: у школі по кілька годин фахових занять, потім загальноосвітні предмети, а після цього ще тричі на тиждень заняття з рисунка у Зарецького. У неділю ми ще ходили на студію на «Більшовику», малювали натуру. Це було дуже виснажливо, але ми були справжніми фанатами й багато працювали.

Після Республіканської художньої школи я вступила до Київського державного художнього інституту, нині – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури. Закінчила його у 1989 році. Пізніше, у 1993–1997 роках, проходила асистентуру-стажування в Академії. Це була і творча, і наукова робота: я працювала над картиною, готувала виставку, писала теоретичну частину.

В. Д.: Які викладачі або майстерні були для Вас найважливішими під час навчання?

М. С.: Найбільше значення для мене мав, звичайно, Віктор Зарецький. Саме завдяки йому я змогла вступити до інституту. На той момент конкурс був дуже високий, особливо на живописний факультет, і вступити було складно. Я ще не почувалася достатньо підготовленою, а він мене фактично підготував. Саме тоді я остаточно визначилася з професією.

Перед вступом мене також консультувала Тетяна Яблонська. Так склалося, що мама була з нею знайома: вона лікувала її внучку. Це були консультації з композиції, зустріч з нею дуже запам'яталась. Вона також ставила для мене натюрморт, який я писала у неї в майстерні. Він зберігся.

В інституті для мене важливими були різні викладачі. На першому курсі була Віра Іванівна Барінова-Кулеба. Дуже багато мені дав Юлій Миколайович Ятченко з рисунка. Усі мої роботи з рисунка за перший курс залишилися у фонді. Він мене дуже підтримував, і саме на першому курсі я закріпила й відточила ті знання, які отримала раніше.

На другому курсі у нас викладала Валентина Гаврилівна Виродова-Готьє. Це був чудовий викладач і надзвичайно тонкий живописець. У неї був особливий дар: вона ніби торкалася якогось місця в роботі – і воно оживало. Це важко пояснити словами, це треба було бачити й відчувати в навчанні. Вона навчила мене важливих для живопису речей, і я їй дуже вдячна. На третьому курсі я навчалася у Василя Івановича Забашти – українського живописця, педагога, професора Київського державного

художнього інституту, згодом НАОМА. Саме у нього я по справжньому «розписалася».

В. Д.: Чи був інтерес до портрета, історичної теми або монументального мистецтва вже під час навчання, чи це сформувалося пізніше?

М. С.: На четвертому курсі я вчилася у Віктора Пузиркова. Пам'ятаю кілька вдалих портретів з того періоду: була жіноча постать у темно-золотій сукні, була балерина. Фотографія однієї з цих робіт у мене збереглася, а самі роботи, здається, залишалися у фондї. На п'ятому курсі ми писали портрети, і в дипломній роботі я також використовувала портретні образи. Тоді я навчалася у майстерні Олександра Михайловича Лопухова.

Щодо історичної теми, формально вона в навчанні була, але це була радянська історична тематика. Українську історію я тоді ще добре не знала, і ця офіційна радянська тема мене, м'яко кажучи, не дуже зачіпала. Ми жили вже на історичному зламі й, мабуть, якось відчували, що він наближається, але в навчальному процесі ще залишалися марксизм, комунізм, радянські ідеологічні схеми. Тому історичної теми в тому сенсі, у якому я розумію її тепер, тоді для мене не було.

Монументального мистецтва як окремого напрямку в мене не було, бо я навчалася на станковому живописі. Єдине, дипломну роботу я писала в дуже маленькій майстерні на третьому поверсі, де майже не було можливості відійти й подивитися на неї здалеку. А коли її вже занесли у великий зал, виявилось, що вона дуже монументально сприймається й добре дивиться.

А от щось справді своє, пропущене через себе, почало з'являтися приблизно на четвертому-п'ятому курсі. Тоді я поїхала в село й написала картину «Гусячий рай». Потім привезла її Віктору Зарецькому, і він мене дуже хвалив. Для мене це була, мабуть, перша робота, де я побачила тему вже не просто як навчальне завдання, а саме через власне відчуття. Та картина в мене не збереглася, пізніше я її повторила.

В. Д.: Як Ви познайомилися з Віктором Зарецьким і що було найважливішим у його школі?

М. С.: До Віктора Зарецького мене привів батько в одинадцятому класі. Це була його приватна школа, там займалося дуже багато учнів. Виучка була дуже серйозна, жорстка, з великою дисципліною. Він сам пройшов дуже добру школу й вимагав цього від нас.

Зарецький був надзвичайно цікавою людиною, великим ерудитом, по суті, геніальною людиною. З ним було і цікаво, і важко через його велику вимогливість. Нас було багато, але він умів кожному щось сказати, кожного побачити, підказати саме те, що було потрібно. Для мене це була велика удача – зустріти таку людину. Я б сказала, це була доленосна зустріч.

Найважливішим було те, що він не просто навчав техніки, а показував напрям: куди йти, що робити, як працювати. Звичайно, я багато працювала сама, але треба було знати, в який бік рухатися. Саме це він нам давав.

В. Д.: Що саме Ви перейняли від нього як від художника і педагога?

М. С.: Найперше я перейняла систему. Причому розібралася в ній не одразу. Коли я з першого разу не вступила до інституту, тоді це було для мене трагедією, а тепер я розумію, що це було на краще: я ще рік залишалася в його школі, краще зрозуміла його систему, і тоді вона в мене справді запрацювала.

Пізніше, вже в інституті, я її дошліфовувала, зокрема у Юлія Миколайовича Ятченка на рисунку. Але основа була закладена саме у Зарецького. Він і далі давав мені завдання, я їздила до нього, показувала роботи, радилася. Ми обговорювали композицію, дипломну роботу, просто багато спілкувалися.

Від нього я перейняла не тільки професійні навички, а й ставлення до мистецтва. Він дуже багато показував на творах класики, вважав, що художник має добре знати історію мистецтва, стилі, напрями, великих майстрів. Він казав, що треба дивитися на мистецтво «всією силою великих митців», уміти це переживати й переосмислювати. Якщо ні на що не

спираєшся, казав він, виходить порожня «відсебятина». А мистецтво треба наповнювати знанням, досвідом, культурою.

В. Д.: Чи відчувається його вплив у Вашій манері письма?

М. С.: Звичайно, відчувається. Я користуюся цією школою. Я багато років у нього вчилася, тому цей вплив не міг не залишитися.

Водночас кожен художник розвивається по-своєму. Я теж іду своїм шляхом, але користуюся всіма знаннями, які отримала, зокрема від Зарецького. Від нього в мені залишилися і любов до мистецтва, і професійні вміння, і розуміння того, що художник має спиратися на велику традицію, а не працювати в порожнечі.

В. Д.: Хто ще з викладачів або митців вплинув на Ваше становлення як художниці?

М. С.: На мене багато хто впливав. Я взагалі вчилася у багатьох художників, і кожен по-своєму щось дав. У РХСШ ім. Т. Г. Шевченка це були Світлана Бондаренко та Микола Коваленко; у Кончі-Озерній – Майя Сергіївна Григор'єва та академік Сергій Олексійович Григор'єв; а в аспірантурі моєю роботою керувала Тетяна Миколаївна Голембієвська. І всім цим майстрам я дуже вдячна.

Дуже важливою була ще перша художня школа на Березняках. Там працювали хороші художники й дуже професійні викладачі. Пам'ятаю Олександра Минку, Миколу Калашника, Григорія Міщенка. Вони були сильними живописцями й багато нам дали. У цій школі дуже добре закладали основи: побудову, рисунок, елементарні закони форми. Завдяки цьому в академії ми вже не починали з того, як побудувати куб чи горщик, бо це проходили ще в дитячій художній школі.

Я вважаю, що така основа для художника дуже важлива. Коли немає системи, людині потім важко в старшій школі. Треба вже працювати з головою, з фігурою, зі складними завданнями, а студент ще не вміє побудувати елементарну форму. На це йде час, який у вищій школі мав би використовуватися вже для іншого рівня роботи. Тому початкова художня

школа має дуже велике значення. Художнє навчання займає багато років, мінімум десять, і в цей час треба саме навчатися основ, а не займатися чим завгодно.

В. Д.: Розкажіть, будь ласка, про Вашу педагогічну діяльність: коли Ви почали викладати, де саме працювали і які дисципліни викладали?

М. С.: Викладати я почала одразу після закінчення інституту, у 1989 році. У мене був захист диплома, а вже наступного дня я почала викладати в Київському художньо-промисловому технікумі. Тепер це Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука.

Я викладала фахові дисципліни – живопис, рисунок, композицію. Тобто те, що безпосередньо пов'язане з академічною школою і з основами художньої професії.

В. Д.: Як викладання пов'язане з Вашою власною художньою школою – рисунком, живописом, портретом, композицією?

М. С.: На мій погляд, викладання обов'язково має бути пов'язане з власною художньою практикою. Це треба поєднувати: знаходити час і для творчості, і для викладання. Коли ти сам працюєш як художник, тобі є що сказати студентам, бо ти говориш не тільки з теорії, а й із власного досвіду. Якщо людина тільки викладає і сама не працює в мистецтві, мені здається, це вже не зовсім те.

Художня професія має бути в розвитку. Вона не зводиться лише до того, щоб навчитися малювати: треба робити щось своє, розвивати власне бачення. Тому я завжди поєднувала викладання з творчістю і використовувала у викладанні те, що знала з власної практики.

Іноді я показувала студентам класичні приклади, а іноді – і свої роботи. Наприклад, могла показати, як написати етюд, як вирішити портрет, як працювати з композицією. У цьому сенсі викладання і моя художня практика постійно були пов'язані.

У той період я багато працювала і як художниця. Коли діти були маленькі, писала натюрморти – це був мій улюблений жанр, також пейзажі, жіночі й дитячі портрети.

В. Д.: Чи можна сказати, що Майдан став переломним моментом у Вашій творчості? Що саме змінилося після нього?

М. С.: Так, Майдан став дуже сильним переломним моментом. Це була така стихія, ніби ураган, у який ти потрапляєш і вже не можеш залишатися осторонь. Там були неймовірні люди, неймовірна сила, і все це дуже вплинуло на мене. Я стояла на Майдані, робила замальовки, малювала людей, їхні портрети. Це була вражаюча історія, і я цією темою захопилася.

У 2014 році я почала малювати портрети майданівців з натури, ще до розстрілів. Я ходила на роботу в академію через Майдан, бачила цих людей, їхні обличчя, умови, у яких вони перебували, і мені хотілося їх зафіксувати. До того я більше робила замальовки, малювала віче, загальну атмосферу, а потім уже почала саме портрети.

Після Майдану відразу почалася війна, і це нас усіх змінило. Багато майданівців пішли на фронт, потім з'явилися поранені, загиблі. Виникло зовсім інше відчуття часу: протистояння, напруга, боротьба. Через це в мене справді змінилася тема. Я почала працювати з портретами майданівців, поранених добровольців, військових, а згодом і загиблих. Одне впливало з іншого: Майдан, госпіталі, фронт, пам'ять про полеглих.

Передумови для роботи з історичною темою в мене були й раніше. Я почала звертатися до неї завдяки всеукраїнській виставці-бієнале «Україна від Трипілля до сьогодення в образах сучасних художників», яку організував Олександр Мельник. Крім того, близько десяти років я працювала асистентом у майстерні історичного живопису Феодосія Гуменюка.

В. Д.: Як Ви прийшли до теми УНР і чому ця тема стала для Вас важливою?

М. С.: Тема УНР з'явилася вже після Майдану. До мене почали звертатися з проханнями зробити історичні портрети. Спершу були портрети діячів українського руху – Володимира Леонтовича, Петра Дорошенка, Софії Русової, Сергія Єфремова. Я почала читати про них, знайомитися з їхніми щоденниками, біографіями, і мене це дуже захопило. Це були справді незвичайні події й незвичайні особистості.

Поступово з'явилася серія портретів, пов'язаних з УНР і Центральною Радою. Потім я почала працювати з образами військових діячів доби визвольних змагань. Наприклад, робила портрет Петра Болбочана – це вже було пов'язано з Романом Ковалем. Для «Просвіти» я робила портрет Євгена Чикаленка. Так ця тема поступово розгорталася.

Окремо пам'ятаю історію з козацьким отаманом Іваном Черпаком, сотником Вороньківської сотні Переяславського полку Армії УНР. Ми поїхали на річницю бою на Трубежі, і там ішлося про Черпака. Я прочитала, що йому було близько двадцяти п'яти років, коли він загинув. А мені показали якийсь перемальований портрет старшого чоловіка, майже діда. Я запитала, чи є його фотографія. Виявилось, що є світлина, на якій він молодий, красивий хлопець. І я зробила його портрет. Потім цей портрет уже включили до історичної книги про цю битву.

Працювати з фотографіями того періоду було складно, бо вони були поганої якості. На них ледве можна було щось роздивитися, але все одно важливо було зберегти схожість і повернути цим людям живий, людський образ. Згодом ця історична лінія перейшла і в роботу над військовою каплицею на Аскольдовій Могилі. Там уже з'явилися герої різних епох – діячі визвольних змагань, зокрема Петро Дяченко, Євген Коновалець, Симон Петлюра, а також майданівці й сучасні військові.

В. Д.: Розкажіть, будь ласка, про роботу над військовою каплицею на Аскольдовій Могилі: коли вона почалася, хто запросив Вас до її виконання і якою була головна ідея розпису?

М. С.: До цієї роботи я прийшла вже після Майдану й початку війни, коли в моїй творчості з'явилися теми майданівців, поранених, загиблих, Небесної Сотні, Іловайська, кіборгів. Мені вже доводилося писати роботи, пов'язані з пам'яттю про загиблих, і ця тема дуже мене хвилювала.

На Аскольдовій Могилі збереглася старовинна каплиця. Її відреставрували, а згодом було оголошено конкурс на розпис військової каплиці Воздвиження Чесного хреста Господнього. Мене запросили парафіяни, які знали мої роботи й розуміли, що ця тема мені близька. Для них було важливо, щоб майбутній розпис був пов'язаний із пам'яттю про тих, хто загинув за Україну.

М. С.: Я запросила до співпраці свого чоловіка, художника Петра Дейлика, який мав досвід церковних розписів. Ми разом готували проєкт. Приблизно рік тривали обговорення й пошук рішення, як саме це зробити. Урешті я обрала портретний шлях – і, думаю, ми не помилилися. Після цього ми виграли конкурс і розпочали розпис каплиці. Робота тривала два роки.

В. Д.: Як формувався перелік героїв і чому було важливо поєднати в каплиці різні історичні епохи – від Київської Русі до Майдану та сучасної війни?

М. С.: Священник тоді сказав мені, що треба зобразити всіх загиблих за Україну. Це, звичайно, було неможливо буквально. Якщо говорити про всіх, то треба було шукати не алегоричні фігури, а конкретних героїв – тих, хто уособлює різні етапи боротьби за Україну.

Тому ми почали відбирати найбільш відомі знакові постаті. У каплиці загалом зображено 75 героїв, а в центральній композиції «Покрова Богородиці» – 55. Там поєднані постаті різних історичних епох: від Київської Русі, козацької доби, визвольних змагань, УНР до Героїв Небесної Сотні, кіборгів, добровольців і сучасних військових.

Для мене було важливо показати не окрему подію, а тяглість боротьби за Україну. Це не розірвані епізоди, а одна історична лінія – люди різних часів, які загинули за українську державність і незалежність.

В. Д.: Як Ви працювали з історичним матеріалом: з ким консультувалися, які джерела використовували і що робили, коли не було достовірного портретного зображення людини?

М. С.: Для мене ця тема була дуже складна, тому довелося багато працювати з історичним матеріалом. Я консультувалася з істориками, зокрема із Сергієм Коваленком і Романом Ковалем, ходила до Київського університету, уточнювала деталі на історичному факультеті. Там є хороший музей, і я збирала матеріали, уточнювала портрети, історичні деталі, символіку.

У таких речах не можна працювати приблизно. Якщо зображаєш історичну постать, треба розуміти, хто це, яка епоха, який одяг, які герби, які знаки можуть бути поруч. Наприклад, там були гетьмани, діячі визвольних змагань, Василь Вишиваний із родовою символікою. Якщо неправильно намалювати герб або іншу деталь, це вже буде помилка. Тому все мало бути історично виважено.

Коли не було якісного портретного зображення, працювати було особливо складно. Старі фотографії часто дуже поганої якості, на них ледве можна щось роздивитися. Але все одно потрібно було зберегти схожість, щоб людину можна було впізнати. Я завжди намагаюся в історичній темі працювати з фахівцями, якщо чогось не знаю.

В. Д.: Що було найскладнішим у роботі над розписом військової каплиці?

М. С.: Там усе було складно. Найперше – портрети на стіні. Треба було зробити їх схожими, щоб людей можна було впізнати. Я навіть раніше не уявляла, наскільки це важко. Каплиця маленька, усе було перед очима, дуже близько, тому не можна було працювати узагальнено. Треба було прописувати деталі дуже дрібними пензлями, і це була дуже кропітка робота.

Складність була ще й у тому, що портрет на стіні треба було постійно перевіряти знизу. Коли працюєш зблизька і на висоті, здається, що все правильно, але знизу зображення може сприйматися інакше. Наприклад, коли

я писала портрет Симона Петлюри на вигнутій площині арки, мені треба було постійно спускатися й дивитися, чи справді портрет схожий. Те, що зблизька виглядало рівним і правильним, знизу могло сприйматися спотворено. А мені ж потрібно було, щоб зображену людину впізнавали.

Тому я весь час злазила з риштувань, проходила через тісні місця, шукала точку, звідки можна було подивитися на портрет знизу, – і знову піднімалася нагору поправляти. І так багато разів на день. Це була дуже виснажлива фізична робота. Спочатку риштування були дерев'яні, зроблені фактично з того, що було, і вони хиталися. Пам'ятаю, коли прийшов фотограф знімати процес, він заліз туди й дуже злякався, бо вся конструкція хиталася. Уже пізніше нам орендували нормальну туру, але все одно працювати було важко.

А коли пишеш стелю, постійно затікає шия, бо голова весь час піднята. Для такої роботи робили спеціальні крісла спеціальне крісло, щоб можна було тримати голову закинutoю. Тому розпис каплиці був складний не тільки художньо й історично, а й фізично – це була дуже важка праця.

Була й моральна відповідальність. Це ж портрети людей, які загинули за Україну. Хотілося зробити їх гідно, щоб ушанувати їхню пам'ять. Коли щось не виходило, я дуже переживала. До того ж були терміни, треба було знайти правильне рішення, а це не так просто.

В. Д.: Повернімося, будь ласка, до Вашої роботи з портретами поранених військових. Як вона почалася в госпіталях?

М. С.: Це почалося після Майдану, коли майданівці почали йти на фронт, а потім з'явилися поранені. Ми тоді ходили до госпіталів як волонтери: приносили їжу, одяг, медикаменти, усе, що було потрібно. А я паралельно малювала портрети.

Спочатку це були поранені майданівці й добровольці. Тоді ще можна було вільніше заходити до палат. Ми приходили, спілкувалися, хтось співав, хтось читав вірші, а я питала, чи можна намалювати портрет. Вони

погоджувалися. Деякі були дуже тяжко поранені, але майже всі хотіли, щоб їх малювали.

Один із перших госпіталів, здається, був на Лук'янівці. Потім була обласна лікарня, де лікувалися поранені після Іловайська, і Центральний військовий госпіталь. Ми туди постійно ходили, носили допомогу, а я заодно малювала портрети. Так ця робота поступово розгорнулася: від Майдану – до госпіталів, від поранених майданівців – до добровольців і військових.

В. Д.: Скільки приблизно портретів Ви створили і чи всі вони писалися з натури?

М. С.: Точно сказати важко, бо це вже сотні портретів. Майданівців, поранених, військових у госпіталях і на фронті я здебільшого писала з натури. А загиблих, яких я не знала особисто, доводилося писати за фотографіями. Такі роботи були особливо важкими, бо це вже робота з пам'яттю про людину.

В. Д.: У яких госпіталях, бригадах або підрозділах Ви працювали з портретами військових?

М. С.: Спочатку це були госпіталі й лікарні, де лікувалися поранені майданівці, добровольці та військові. Пам'ятаю госпіталь МВС, пізніше – Київську обласну клінічну лікарню, де були поранені після Іловайська, а також Центральний військовий госпіталь, куди ми ходили постійно.

У 2017 році мене запросили поїхати на лінію фронту з групою морально-психологічного забезпечення ЗСУ. Це була поїздка разом із журналістом Миколою Цимбалюком від ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка. Ми були в різних місцях уздовж тодішньої лінії фронту: Гранітне, Красногорівка, Старогнатівка. Він спілкувався з військовими, а я в цей час їх малювала. Нас дуже добре приймали. Хоча іноді здавалося, що ситуація більш-менш спокійна, але це все одно була лінія фронту, там були обстріли.

Пам'ятаю 28-му бригаду. Пізніше, у 2019 році, ми їздили до 30-ї та 93-ї бригад. Із 93-ю бригадою ми особливо подружилися, я була в них в Авдіївській промзоні. Я потім їздила до них на ротацію, привозила виставки

на їхню базу під Дніпром, у селище Черкаське. Коли вони приїжджали до Києва, я теж їх малювала. Так поступово склалася велика галерея портретів.

В. Д.: Чи змінилася Ваша художня мова після 2014 року?

М. С.: Важко сказати, чи можна це назвати різкою зміною художньої мови. Художня мова змінюється разом із людиною, з досвідом, з роботою. Коли працюєш з натури – це одне. Коли створюєш картину – там уже може бути більше узагальнення, більше власного стилю.

Але тема, безумовно, змінилася. Після Майдану й початку війни в моїй творчості з'явилися майданівці, поранені, військові, загиблі, історична пам'ять, тема боротьби за Україну. Це вже була відповідь на той час, у якому ми живемо.

Водночас основа залишилася та сама: класична школа, рисунок, композиція, робота з натурою, впізнаваність образу. Я учениця Віктора Зарецького, вихованка класичної школи, і ця школа мені ніколи не заважала. Навпаки, вона дає свободу. Коли володієш ремеслом, можеш точніше й переконливіше висловити те, що хочеш сказати.

В. Д.: Що Ви хотіли б, щоб глядач побачив або відчув у цих портретах?

М. С.: Я хотіла б, щоб люди побачили війну й не були відсторонені від неї. Для мене це важливо. Я малюю те, що мене хвилює. Якщо мене щось зачіпає, я починаю з цим працювати. Ці портрети – не тільки про конкретних людей, а й про наш час. Це пам'ять, свідчення і спосіб побачити тих, хто захищає Україну.

В. Д.: Пані Марино, щиро дякую Вам за розмову, за спогади й за те, що поділилися своїм досвідом та приділили час цьому інтерв'ю. Для мого дослідження це дуже важливо.

З моїх слів записано вірно _____ М. Соченко

(підпис)

(дата підпису)